

Woordenboek
van de
Kamper taal

Woordenboek van de Kamper Taal

A. Fien (†)

J.B. Keuter

A. van der Linde-van der Weerd

P. van Mierlo

K. van 't Oever

aangevuld, bewerkt en ingeleid door

Ph. Bloemhoff-de Bruijn

Een uitgave van de stichting IJsselacademie
Kampen, 2000

Deze uitgave kwam mede tot stand dankzij een financiële bijdrage van

- de gemeente Kampen
- Van de Berg Architecten IJsselmuiden
- M&R Micro – Imaging B.V.
- Prins Bernhard Cultuurfonds Overijssel
- Tabaksfabriek “De Olifant”
- Stichting C.A.S. Kampen

Publicaties van de IJsselacademie nr. 121

ISBN 90-6697-109-6

© Stichting IJsselacademie, 2000

Vormgeving en productie: *Gert & Bert* TEKST & BEELD, Kampen
Druk: Zalsman, Kampen

Fotoverantwoording:

p. 35,113,187: uit Kampen Kieken van Gait L. Berk, uitgeverij Kok Kampen

p. 49, 75, 76, 80, 122,138,160,169: Frans Walkate Archief

p. 8: collectie Klaas Gunnink, Meppel

p. 57,109: collectie Aalt Selles, Lelystad

Met dank aan Jan Keuter, die het illustratiemateriaal verzamelde, en Peter van Mierlo, die voor de meeste onderschriften zorgde.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

Woord vooraf <i>H.C. Kleemans, burgemeester van Kampen</i>	7
Inleiding <i>Philomène Bloemhoff-de Bruijn</i>	8
1. De woordenlijst van Gunnink	8
2. De totstandkoming van het Woordenboek van de Kamper Taal	8
3. Doel van de uitgave	10
4. De inrichting van het woordenboek	11
4.1. Het woordenboek	11
4.2. De lemma's	11
4.3. De afkortingen	14
5. De IJsselacademiespelling	14
5.1. Uitgangspunten	15
5.2. De klinkers	15
5.3. De medeklinkers	18
5.4. Andere spellingskwesties	19
5.4.1. Samentrekkingen met achtergeplaatst persoonlijk voornaamwoord	19
5.4.2. Lidwoorden	19
5.4.3. Woorden op -erd, -end, -eld	19
5.4.4. Voltooide deelwoorden van werkwoorden die met een klinker beginnen ..	20
5.4.5. Samengestelde werkwoorden en andere samenstellingen	20
5.4.6. Hebben en zijn	20
5.4.7. De bijwoorden 'er' en 'eens'	21
5.4.8. Vreemde woorden	21
6. De uitspraak en geografische variatie daarin	21
6.1. Het ontbreken van de h en de brouw-r	21
6.2. Klinkerverschillen tussen stad en platteland	22
6.3. Andere uitspraakvariatie	23
6.4. De aa en de ää	23
6.5. Andere uitspraakkwesities	24
6.5.1. Van oew naar oe	24
6.5.2. De uitspraak van de uitgang -en	24
6.5.3. De uitspraak van de uitgangen -el en -er	24
6.5.4. Invoegen van de stomme e	24
6.5.5. De positie van de r	25
6.5.6. Andere medeklinkers	25
6.5.7. Shibboleths	25
6.6. Het Brunnepers	26
7. Besluit	26
De woordenlijst	27

Woord vooraf

Taal, werktuig van de geest

Kampen is een bijzondere stad. De geschiedenis van deze stad is meer dan zeven eeuwen oud. In het verhaal van de geslachten wordt duidelijk dat de Kampenaren een handelsvolk bij uitnemendheid zijn en dat handel velen over de gehele wereld deed belanden.

In de zogenoemde Hanzetijd kwamen Kampenaren in aanraking met vele talen en dialecten. Door de jaren heen heeft Kampen zijn oude taal, zijn eigen spraak, zijn eigen identiteit behouden. Door een eigen taal te koesteren, onderscheiden de Kampenaren zich van anderen en kunnen zij zich sociaal veilig voelen. Mensen die dezelfde taal spreken, hebben iets gemeenschappelijks. De gemeenschappelijkheid die de taal vormt, brengt hen nader tot elkaar en houdt de groep ook samen. Taal is het werktuig van de geest. Door taal brengt men zijn eigen gevoelens tot uiting en onderscheidt men zich.

Dialecten verdwijnen door de verstedelijking steeds meer. Dat is te betreuren, omdat in dialecten vaak het streekeigene is te onderscheiden. Door een eigen taal te spreken loopt men niet achter, maar kan men gedachten gemakkelijker onder woorden brengen, wat de groepsmentaliteit versterkt.

Met vreugde juich ik het toe dat de IJsselacademie de taal van de Kampenaren in een woordenboek heeft willen vastleggen. Een stukje van de rijke historie van Kampen blijft hierdoor bewaard en voor vreemdelingen kan het streekeigene en het karakteristieke van Kampen veel beter worden begrepen.

IJsselacademie mijn warme waardering en respect voor deze geste.

H.C. Kleemans, burgemeester van Kampen

Inleiding

1 De woordenlijst van Gunnink

Op 28 januari 1908 promoveerde Jurriën Gunnink aan de Universiteit van Amsterdam op het proefschrift *Het dialect van Kampen en omstreken*. Het proefschrift werd destijds door uitgeverij Kok in Kampen in de handel gebracht, en wordt door dialectologen nog steeds geraadpleegd als bron van informatie over het Kamper van het begin van deze eeuw. Toch behandelt Gunnink in zijn boek niet in de eerste plaats de taal van de stad. Want: “Van de bewoners der stad Kampen spreken slechts enkele het dialect zuiver. Het zijn de boerenbewoners der buitenwijk Brunnepe en de arbeiders in de stad. Doch ook bij hen bemerkt men reeds den invloed van de beschaafde spreektaal.” (p. 5).

Jurriën Gunnink (* 1872, † 1932)

Gunnink neemt als uitgangspunt voor zijn beschrijving het Kampereilands, “daar dit door de meerdere afgelegenheid van het eiland en zijn uitsluitend boerenbevolking het zuiverst is.” (ib.).

In ongeveer negentig bladzijden beschrijft Gunnink het klinkersysteem, allerlei bijzonderheden betreffende de medeklinkers, de zelfstandige naamwoorden (o.a. meervouden en verkleinwoorden), bijvoeglijke naamwoorden, lidwoorden, voor-naamwoorden, telwoorden, werkwoorden (de vervoeging van de sterke, onregelmatige en zwakke werkwoorden) en bijwoorden. Het grootste deel van zijn proefschrift (p. 94-249) wordt ingenomen door de woordenlijst, waarin hij de woorden fonetisch schrijft.

Deze woordenlijst heeft de woordenboekgroep (zie hierna) als uitgangspunt genomen om een nieuwe Kamper woordenlijst samen te stellen.

2 De totstandkoming van het Woordenboek van de Kamper Taal

Ruim twintig jaar geleden werd door Uitgeverij Kok en haar adviseur de heer J.B. Keuter het plan opgevat om het boek van Gunnink over de Kamper taal te herdrukken, maar de weduwe Gunnink wilde daar geen toestemming voor geven. Inmiddels was (vanaf 1978) een groep Kampenaren bezig om vragen over de Kamper taal in te vullen voor de IJsselacademie, in het kader van een breed opgezette schriftelijke enquête, die in totaal drie jaar in beslag zou nemen. De heer Keuter was een van hen, en hij besloot, nu het niet mogelijk bleek het boek van Gunnink opnieuw uit te geven, om zijn groep voor te stellen zelf aan een

nieuwe Kamper woordenlijst te gaan werken. Dat had tot gevolg dat nadat de enquête was afgelopen, men gewoon doorging met de maandelijkse bijeenkomsten, maar dan nu gericht op het samenstellen van een Kamper woordenlijst. De groep bestond naast de heer J. B. Keuter (voormalig hoofd van de Avercampschool te Kampen, publicist, geb. 1914) uit de heren A. Fien (oud-wet-houder, geb. 1912, overl. 1994), P. van Mierlo (leraar aan de Avercampschool, geb. 1954 te Kampen), K. van 't Oever (oud-veehouder te Kamperveen, geb. 1922) en mevrouw A. van der Linde-van der Weerd (huisvrouw-boerin op het Kampereiland, geb. 1944). Drie 'echte' Kampenaren en twee leden met een agrarische achtergrond uit resp. Kamperveen en van het Kampereiland.

Als uitgangspunt namen zij de woordenlijst van Gunnink (z.b.), maar woorden die precies zo in het Nederlands voorkomen, namen zij niet op in hun eigen lijst, evenmin als de woorden uit de lijst van Gunnink die ze niet kenden en als verouderd beschouwden.

Toen het werk na zo'n twaalf jaar uiteindelijk bijna gereed was, in 1994, overleed plotseling de heer Fien. Hij had het materiaal in de computer gezet, en was bezig met corrigeren. Daarna zouden nog uitdrukkingen, liedjes en rijmpjes worden toegevoegd en twee lijsten met woorden uit de emaille- en de sigarenindustrie: de bedrijfstakken waar veel Kampenaren vroeger een bestaan in vonden.

Het materiaal werd overgedragen aan de heer Keuter, die er door allerlei andere bezigheden niet veel verder mee kwam.

Eind 1997 werd op initiatief van drie gemeenteraadsleden een speciale gemeenteraadsvergadering over de toekomst van de Kamper taal gehouden, waarbij met name burgemeester H.C. Kleemans van Kampen het belang van de afronding van het woordenboek benadrukte. De IJsselacademie nam het op zich, ervoor te zorgen dat het woordenboek binnen afzienbare tijd een feit zou zijn.

Het computerbestand van de heer Fien werd doorgenomen, verder gecorrigeerd en aangevuld met de uitdrukkingen, liedjes en rijmpjes die de groep al had verzameld. Ook een aantal uitdrukkingen die Jan Westerink, oud-Kampenaar, had genoteerd, werd toegevoegd en een aantal recepten van traditionele streekgerechten.

Om de juiste betekenis van bepaalde woorden en uitdrukkingen en de uitspraak van verschillende woorden vast te kunnen stellen, werd een beroep gedaan op de leden van de woordenboekgroep, waarbij de plaats van de heer Fien werd ingenomen door mevrouw D. Kasper-van Dijk (geb. 1923), dochter van een Kamper koeboer, later boerin op het Kampereiland.

In overleg met de leden van de groep werd besloten de vervoegingen van sterke en onregelmatige werkwoorden, en de meervouds- en verkleinwoordvormen van zelfstandige naamwoorden 'waar wat bijzonders mee is' ook nog in het woordenboek op te nemen, althans: voor zover de IJsselacademie daarvoor over gegevens beschikte. De academie had, zoals hiervoor al is gezegd, in de jaren 1978-1981 veel taalmateriaal betreffende het Kampers verzameld, en daar kon nu

ten behoeve van het woordenboek goed gebruik van worden gemaakt.

Tot slot werd de spelling van het woordenboek herzien volgens de regels die onlangs door de IJsselacademie werden opgesteld.

Nadat het concept van het woordenboek klaar was, hebben de raadsleden en Kamper taal-kenners G. Schinkel en J. Elhorst de lijst nog eens doorgenomen. Zij plaatsten een aantal waardevolle kritische opmerkingen en gaven verscheidene aanvullingen.

Na overleg met de heer Schinkel werd besloten om uit de woordenlijst van Gunnink van 1908 toch nog een aantal woorden te lichten en die in het woordenboek op te nemen. Het gaat om verouderde woorden en woorden die wat de vorm betreft enigszins afwijken van de woordvormen die we al hadden (en die wellicht als zodanig ook verouderd zijn). Enkele voorbeelden van de laatste categorie woorden zijn *andoonlijk* (naast *andoenlijk*) 'aandoenlijk' en *āndenei* (naast *ānte-ei*) 'eendenei'. In het woordenboek geeft een asteriks voor dergelijke woorden aan: 'uit Gunnink (en dus wellicht verouderd)'.

Daarnaast zijn ook nog de 'gewone' woorden uit Gunninks woordenlijst toegevoegd, al had de woordenboekgroep het destijds niet nodig geacht de woorden die precies zo in het Nederlands voorkomen, in hun woordenlijst op te nemen. Het argument om ze juist wel op te nemen is dat een woordenboek idealiter de gehele woordenschat van een bepaalde taal zou moeten bevatten en dat de 'gewone' woorden nu juist tot de dagelijkse woordenschat behoren. Voor Kampenaren zijn ze weliswaar niet interessant, maar voor buitenstaanders wel!

Natuurlijk had er nog meer materiaal in het woordenboek verwerkt kunnen worden. Er bestaat een *Bloemlezing van de Kampereilanderspraak*, van de hand van Jan Westerink (1992), een beknopte grammatica van dezelfde auteur, er zijn scripties en artikelen gewijd aan aspecten van de Kamper taal en er zijn verhalen en gedichten in diverse bundels verschenen. Er had nog een Nederlands woordenboek doorgenomen kunnen worden, om daaruit de 'gewone' woorden die niet in Gunnink staan over te nemen, en veel woorden zouden nog kunnen worden voorzien van voorbeeldzinnen, om de betekenis ervan te verduidelijken. Maar er moest een keer een punt achter het werk gezet worden, vooral omdat er inmiddels al heel veel tijd in het aanvullen en corrigeren was gaan zitten, en het geen goed idee leek er een veel-meer-jarenplan van te maken.

3 Doel van de uitgave

In de eerste plaats is deze uitgave bedoeld om de woordenschat van het Kampers zoals die nu nog bestaat, voor het nageslacht vast te leggen. Iedereen weet dat de streektaal steeds minder vaak en steeds minder goed wordt gesproken, al is de laatste decennia door veel echte streektaalliefhebbers een tegen-

stroom op gang gebracht. Maar niet alleen de Kamper taal van deze tijd is in het woordenboek vastgelegd, ook veel verouderde woorden uit Gunninks woordenlijst van 1908 hebben een plaats daarin gekregen. Het woordenboek is dus ook een soort museum van oude woorden geworden, zodat geïnteresseerden in het Kampers (opnieuw) kennis met de oude, vergeten woorden kunnen maken. Zoals je naar een museum gaat om oude voorwerpen te bekijken, zo kun je in een woordenboek bladeren om oude woorden te (her)ontdekken.

Het woordenboek is echter niet alleen bedoeld om te conserveren, maar ook om een hulpmiddel te zijn voor mensen die actief met het Kampers bezig zijn. Dit jaar is voor het eerst een cursus Kamper taal ontwikkeld voor mensen die meer van het Kampers willen weten, die het (weer) meer en beter willen gaan gebruiken, zowel mondeling als schriftelijk. En daarvoor is een woordenboek natuurlijk van onschatbare waarde. Welke woorden je zou kunnen gebruiken, wat de betekenis daarvan is, uitdrukkingen, maar ook hoe je het Kampers het best kunt spellen: dat alles is in het woordenboek te vinden.

En wanneer op scholen aandacht wordt besteed aan de streektaal, kan een woordenboek al evenmin gemist worden.

4 De inrichting van het woordenboek

4.1. Het woordenboek

Wie het woordenboek openslaat op de eerste bladzijde van de *a*, ziet meteen dat dit woordenboek meer is dan alleen een opsomming van woorden met de bijbehorende betekenissen. De letter *a* begint namelijk met een kinderliedje.

Verspreid over het hele woordenboek zijn verscheidene liedjes, rijmpjes en recepten opgenomen.

Bij *emalje* en *segare* is ruimte gemaakt voor de woordenschat van de emaille- resp. sigarenindustrie. Beide bedrijfstakken, die vroeger voor Kampen zo belangrijk waren, hadden hun eigen woordenschat, die in dit woordenboek voor de overzichtelijkheid bij elkaar is gezet. Een andere belangrijke bedrijfstak, de agrarische, kende natuurlijk ook veel 'eigen' woorden. Deze staan wel verspreid door de hele woordenlijst, omdat veel van dergelijke woorden ook buiten de boerenstand wel bekend waren en gebruikt werden, met andere woorden: veel agrarische woorden behoorden (en behoren voor een deel nog) min of meer tot de algemene woordenschat.

4.2. De lemma's

Van één woordvorm, met één en hetzelfde accentpatroon, is doorgaans één lemma gemaakt wanneer er sprake is van één woordsoort, bijv. *euvel* = 1. heuvel; 2. euvel. De woordvorm *ach*, telwoord en zelfstandig naamwoord, wordt dus in

twee achtereenvolgende lemma's besproken. 'Bedelen en *be'delen* (met het accent op de eerste resp. de tweede lettergreep) zijn ook twee verschillende lemma's - want in wezen twee verschillende woordvormen. Ook van *euvel* zou je heel goed twee lemma's kunnen maken: het gaat in feite om twee verschillende zelfstandige naamwoorden met een verschillende herkomst en totaal verschillende betekenissen. Maar bij veel andere woordvormen is toch niet goed uit te maken of het om één dan wel twee woorden gaat. Bijvoorbeeld bij een woordvorm als *boel* = 1. veel. *Een boel volk* 'veel mensen'; 2. rommel. Zouden deze betekenissen verbonden zijn met twee verschillende woorden of niet? Om dergelijke kwesties te vermijden is gekozen voor het boven geformuleerde principe: één woordvorm en één woordsoort: dan één lemma.

Zoals alle regels, kent ook deze een uitzondering, nl. voor woordvormen die in een zin de functie van bijvoeglijk naamwoord, bijwoord (en eventueel ook nog telwoord) kunnen hebben. De betekenis van dergelijke woorden wordt dikwijls zo duidelijk bepaald door de context dat het niet zinvol lijkt (en ook niet eenvoudig is) ze in twee of drie verschillende lemma's onder te brengen (bijv. *enkeld* = (bn, bw, telw) 1. soms; 2. enkel; 3. erg slank (van een persoon), *liek(e)* = (bn, bw) gelijk, vlak).

Het hoofdlemma is in het algemeen de variant van een woord die:

- de grootste verspreiding kent (bijv. *aam* (KE-KV) = nageboorte van een merrie. Ook: * *am* (KV));
- in Kampen gebruikt wordt, terwijl op het Kampereiland en/of in Kamperveen een andere variant voorkomt (bijv. *gāsterd* (K) = viespeuk. Ook: *gasterd* (KE-KV));
- het meest 'gewoon' is (bijv. *blinde* = houten luik. Ook: *veinster* (KV), *vèenster* (KE), * *bliende*).

Wanneer bij een woord geen plaatsaanduiding (K, KE of KV) is gegeven, betekent dat dat het woord in zowel Kampen als op het Kampereiland en in Kamperveen voorkomt.

Een lemma kan worden voorafgegaan door een asterisk (*), nl. wanneer het betreffende woord uit Gunninks woordenlijst van 1908 is overgenomen en verouderd lijkt (bijv. * *anbuten* (niet K) = aanleggen van een vuur) en/of wat de vorm betreft enigszins afwijkt van de woordvorm(en) die al in het woordenboek staan (bijv. * *elkstiek* = z. *elestiek*).

Een asterisk kan ook voor een betekenis staan (bijv. *ròpperd* = 1. paling; 2. iemand die veel werk verzet; 3. * *dikkerd*), voor een uitdrukking (bijv. *akke* = 1. hak; 2. hiel. * *D'akken laoten zien* 'gaan lopen', * *Iemand een ak zetten* 'iemand belasteren') of voor een variant (bijv. *kemedie* = komedie. Ook: * *kemelie*). De asterisk betekent altijd dat deze betekenis, uitdrukking of variant uit Gunninks

woordenlijst afkomstig is en niet door de woordenboekgroep is genoteerd of uit een andere bron is overgenomen. Dat wil niet zeggen dat een woord, betekenis of uitdrukking met een asterisk *altijd* verouderd is! Het kan ook zijn dat het betreffende gegeven bij toeval nog niet in de materiaalverzameling was opgenomen.

Een apostrof voor of in een woord wil zeggen: de klemtoon valt op de onmiddellijk op de apostrof volgende lettergreep (bijv. *'evedasse* (KE-KV) = hagedis; *ag'giesniet* (K) = in het geheel niet). De plaats van de klemtoon is alleen d.m.v. een apostrof aangegeven wanneer die niet zonder meer duidelijk is.

Na het lemmawoord volgt in het algemeen een =-teken, waarna de betekenis van het woord gegeven wordt.

Na het =-teken kan een verwijzing volgen, bijv. *kelte* = z. *kólde*. Dat wil zeggen: *kelte* is een nevenlemma, zie het hoofdlemma *kólde*. Bij het hoofdlemma worden betekenis(sen), eventuele voorbeeldzinnen en verwijzingen naar nevenlemma's (met: *Ook: ...*) gegeven.

Uitdrukkingen en spreekwoorden zijn doorgaans opgenomen onder het eerste zelfstandige naamwoord, bijvoeglijke naamwoord of werkwoord ervan. Maar van dit principe is afgeweken als daar aanleiding voor was. Het spreekwoord: *Achter woont ook vólk* 'bij het schoonmaken moet je ook de hoekjes en gaatjes meenemen' is bijvoorbeeld bij *achter* opgenomen, eenvoudig omdat plaatsing daar het meest voor de hand ligt. In een enkel geval is een spreekwoord of uitdrukking op twee plaatsen in het woordenboek te vinden.

Na het =-teken kan – tussen haakjes – een aanduiding van de woordsoort volgen (bijv. *stoffen* = (ww) stoffen), en/of enige grammaticale informatie (bijv. *stof* = (het) stof; *febriek* = ('t, de -) fabriek). Bij sterke en onregelmatige werkwoorden wordt dikwijls de vervoeging vermeld: de 3^e pers. enk. o.t.t., de 3^e pers. enk. o.v.t., de 1^e (2^e en 3^e) pers. mv. o.v.t. en het verleden deelwoord. Na een komma volgt vervolgens de betekenis (bijv. *bieten* = (*bet, beet, beten, ebeten*), bijten).

Bij zelfstandige naamwoorden worden alleen de meervouden en verkleinwoordvormen genoemd als er iets onregelmatigs aan is (bijv. *rad* = (vkw *ratien* (K) / *ragien* (KE-KV), mv *raden*)).

De verschillende betekenissen van een woord zijn genummerd. Een plaatsaanduiding bij één van de betekenissen wil zeggen dat deze alleen op die plaats voorkomt (bijv.: *anpraoten* = 1. aanpraten; 2. vriendelijk toespreken van een dier (KE-KV). De tweede betekenis van *anpraoten* komt dus wel op het Kampereiland en in Kamperveen voor, maar niet in Kampen. Een betekenis met een asterisk ervoor komt uit Gunninks woordenlijst.

Na de betekenis(sen) van een woord volgen eventuele voorbeeldzinnen en/of

uitdrukkingen. Een plaatsaanduiding daarbij wil weer zeggen: alleen bekend uit die plaats. Een asterisk ervoor wil zeggen: deze zin komt uit Gunninks woordenlijst.

4.3. De afkortingen

In het woordenboek worden - naast algemeen bekende afkortingen als bijv. 'bijvoorbeeld', id. 'idem', o.a. 'onder andere', dl 'deciliter' - de volgende afkortingen gebruikt:

all.	alleen
bez. vnw	bezittelijk voornaamwoord
bn	bijvoeglijk naamwoord
bw	bijwoord
fig.	figuurlijk
K	Kampen
KE	Kampereiland
KV	Kamperveen
lett.	letterlijk
mv	meervoud
overtr. trap	overtreffende trap
pers. vnw	persoonlijk voornaamwoord
telw	telwoord
vgl.	vergelijk
vw	verkleinwoord
vnw	voornaamwoord
vr.	vrouwelijk
vr. vnw	vragend voornaamwoord
vw	voegwoord
vz	voorzetsel
ww	werkwoord
z.	zie
z.d.	zie daar
zelfst. gebr. aanw. vnw	zelfstandig gebruikt aanwijzend voornaamwoord
zelfst. gebr. bez. vnw	zelfstandig gebruikt bezittelijk voornaamwoord
zn	zelfstandig naamwoord

5 De IJsselacademiespelling

Het Kamper woordenboek is nagenoeg geheel geschreven in de zgn. IJsselacademiespelling, waarvan hieronder een beknopt overzicht wordt gegeven, toegelicht met voorbeelden uit het woordenboek.

In genoemde spelling verschillen de lange *ie*, *oe* en *uu* wat de notatie betreft niet van de korte *ie*, *oe* en *uu*. In dit woordenboek worden ze echter wél anders geschreven, nl. met een accent circonflexe (^), behalve voor een *-r*. Voor een *-r* zijn deze klinkers altijd lang, ook in het Nederlands.

Ook de twee verschillende *o*'s (van *pot*, resp. *dom*) worden in het woordenboek van elkaar onderscheiden wat betreft de schrijfwijze: de *ò* is de *o* van *pot*, de *o* die van *dom*.

De reden om in deze gevallen van de IJsselacademiespelling af te wijken, is dat ook niet-Kampenaren in het woordenboek nu onmiddellijk kunnen zien wanneer een *ie*, *oe* of *uu* kort is en wanneer lang, en hoe een bepaalde *o* moet worden uitgesproken. In een woordenboek is dat van groter belang dan in een verhaal in krant of boek. Een verhaal moet immers gemakkelijk gelezen kunnen worden, en daarvoor moet de spelling ervan zo eenvoudig mogelijk zijn (zie verder 5.1.).

5.1. Uitgangspunten

Als basis voor de IJsselacademiespelling is de Nederlandse spelling gekozen. We gaan ervan uit dat iedereen die de streektaal schrijft of leest, vertrouwd is met het woordbeeld in het Nederlands. De spelling moet ook eenvoudig zijn: gemakkelijk te lezen en te leren, wat inhoudt dat niet alle uitspraakverschillen in de spelling tot uitdrukking zullen komen. Een voorbeeld: in Kamperveen en op het Kampereiland zegt men *weem-m* voor Ned. weven, in Kampen ook wel *weevn*. We schrijven *weven*: we geven dus niet precies aan hoe de tweede lettergreep van dit woord klinkt. Als een streektaalspreker dit woord in een tekst tegenkomt en het voor zichzelf uitspreekt, doet hij dat toch wel op zijn eigen manier, en door het schriftbeeld wordt het woord onmiddellijk herkend.

5.2. De klinkers

In het nu volgende overzicht wordt eerst het schriftteken gegeven, daarna wordt omschreven welke klank ermee wordt aangeduid.

- aa* lange *a*-klank in gesloten lettergreep, als in Ned. *laat*.
- a* 1) korte *a* als in Ned. *kat*, of
2) *aa*-klank in open lettergreep, bijv. in *sabel* 'sabel', *ja* 'ja'.
- ää* lange *ä*-klank in gesloten lettergreep, bijv. (bij Gunnink) in *äärsnit* 'haarspit' en *mää* 'meel'. Deze klank is in Kampen e.o. nu nauwelijks meer te onderscheiden van de *aa*, en is door de woordenboekgroep dan ook niet meer geschreven. De *ää* wordt door Gunnink omschreven als een *aa* die 'meer naar voren met sleeptoon uitgesproken' wordt.
- ä* 1) een korte klank die in het Nederlands niet voorkomt, maar 'tussen *a* en *e* in ligt' en klinkt als de *a* in Eng. *cat*. Bijv. in *gäspe* 'gesp' en *dättiene* 'dertien'.
2) *ää*-klank in open lettergreep; zie bij de *ää*.

- e** 1) korte *e* als in Ned. *pet*, of
 2) *ee*-klank in open lettergreep, bijv. in *allenig* 'alleen', maar niet aan het eind van een woord om verwarring met de 'stomme *e*' te voorkomen (dus: *zee* 'zee', *tammee* 'straks'), en om dezelfde reden ook niet voor de verkleinwoorduitgang *-gien* (dus: *reegien* 'reetje'; de spelling *regien* zou te gemakkelijk leiden tot een uitspraak met de klemtoon op *-gien*).
 3) zgn. stomme *e*, in bijv. *mouwe* 'mouw', *mekare* 'elkaar', *eskeuten* 'geschoten'. Zie ook bij *i*, *ij*.
- i** 1) korte klank als in Ned. *wit*, of
 2) zgn. stomme *e*, in bijv. *verenige* 'vereniging', *gloeperig* 'gluiperig'.
- ee** lange tegenhanger van de *i* van Ned. *wit* (min of meer als in Ned. *beer*), in gesloten lettergreep en aan het eind van een woord, bijv. in *leegte* 'laagte', *steern* 'ster', *zee* 'zee', *tammee* 'straks'. Aan het wordeinde wordt een *ee* geschreven in plaats van een *e* om verwarring met de stomme *e* te voorkomen. Om dezelfde reden schrijft men ook *ee* voor de verkleinwoorduitgang *-gien* (zie ook bij *e* 2).
- ëë** lange *e* van Ned. *pet* (als in Ned. *militair*) in gesloten lettergreep, bijv. in *mèense* 'mens', *flèèr* 'oorveeg'.
- è** è-klank in open lettergreep, bijv. in *bède* 'bed', *ègen* 'eigen'.
- öö** lange ö-klank (als in het Nederlandse leenwoord *freule*) in gesloten lettergreep, bijv. in *kröömpien* 'kraampje', *jöör* 'jaar'.
- ö** 1) een korte klank die in het Nederlands niet voorkomt, maar wel in het Duits (*Köln*), bijv. in *döst* 'dorst', *möppien* 'koekje'.
 2) *öö* in open lettergreep, bijv. in *jörig* 'jarig', *prötiesmaker* 'praatjesmaker'.
- o** 1) korte *o* als in *dom*, of
 2) korte *o* als in *pot*. N.B. In het Kamper woordenboek komt het verschil in uitspraak tussen deze *o*'s tot uitdrukking doordat de *o* van *dom* als *o* is geschreven en de *o* van *pot* als *ò*. Dus: *bötter* 'boter' tegenover *bot* 'stomp'.
 3) *oo*-klank in open lettergreep, bijv. in *oge* 'oog, hoog', *stro* 'stro'.
- oo** lange tegenhanger van de *o* van *dom* (als in Ned. *boot*, *door*) in gesloten lettergreep, bijv. in *brood* 'brood', *petroon* 'patroon'. Zie ook bij de *ao*.
- ao** 1) lange tegenhanger van de *o* van *pot* (als in Ned. *rose*; Eng. *all*), zowel in gesloten als in open lettergreep, bijv. in *draod* 'draad', *raozen* 'razen', *aosem* 'adem'.
 2) de *oo* van Ned. *door* in gesloten en open lettergrepen: in een aantal streektaalvarianten, waaronder de dialecten van Kamperveen en Kampereiland, klinkt de Ned. *aa* voor een *-r* als de *oo* van Ned. *door*. Toch wordt hier vanwege de herkenbaarheid van het woord geen *oo* geschreven maar een *ao*, omdat het overeenkomstige Nederlandse woord een *aa* heeft, bijv. in *baord* 'baard', *gaoren* 'garen', *vaort* 'vaart (water)'. Heeft het overeenkomstige Nederlandse woord echter een *oo*, dan wordt in de streektaal voor deze klank 'gewoon' een *oo* geschreven, bijv. in *boord* 'boord' en *voort* 'dadelijk'.

- uu* 1) korte klank, als in Ned. *nu*, in gesloten lettergreep, bijv. in *uus* 'huis', of
2) lange klank, als in Ned. *vuur*, in gesloten lettergreep, bijv. in *gruun* (KE-KV) 'groen'. N.B. In het Kamper woordenboek wordt de lange *uu* geschreven als *ûû* (behalve voor *-r*, want voor *-r* is de *uu* altijd lang), zodat het onderscheid met de korte *uu* direct wordt gezien, dus: *grûûn*.
- u* 1) korte *u* als in Ned. *put*, of
2) lange of korte *uu*-klank in open lettergreep, bijv. in *suker* 'suiker', *zuver* 'zuiver', *vrouwlu* 'vrouwen'. N.B. In het Kamper woordenboek wordt de lange *uu* in open lettergreep geschreven als *û* (behalve voor *-r*, want voor *-r* is de *uu* altijd lang), zodat het onderscheid met de korte *uu* direct wordt gezien, dus: *zûver*.
- eu* lange tegenhanger van de *u* van Ned. *put*, ongeveer als in Ned. *deur*, maar soms ook enigszins neigend naar een tweeklank, zowel in gesloten als open lettergreep, bijv. in *eufd* 'hoofd', *neudig* 'nodig', *bleu* 'bleu'.
- oe* 1) korte klank, als in Ned. *voet*, zowel in gesloten als open lettergreep, bijv. in *doeme* 'duim', *noe* 'nu', *koele* 'kuil', of
2) lange klank, als in Ned. *voer*, zowel in gesloten als open lettergreep, bijv. in *spoek* 'spook', *doeve* 'duif'. N.B. In het Kamper woordenboek wordt de lange *oe* geschreven als *ôê* (behalve voor *-r*, want voor *-r* is de *oe* altijd lang), zodat het onderscheid met de korte *oe* direct wordt gezien, dus: *dôêve*, *spôêk*.
- ie* 1) korte klank, als in Ned. *tien*, zowel in gesloten als open lettergreep, bijv. in *gries* 'grijs', *sliepen* 'slijpen', of
2) lange klank, als in Ned. *bier*, zowel in gesloten als open lettergreep, bijv. in *wiek* 'week, zacht', *blieven* 'blijven'. N.B. In het Kamper woordenboek wordt de lange *ie* geschreven als *îê* (behalve voor *-r*, want voor *-r* is de *ie* altijd lang), zodat het onderscheid met de korte *ie* direct wordt gezien, dus: *wîêk*, *blîêven*.
- i'j* tweeklank die in het Nederlands niet voorkomt: een korte *i* gevolgd door een *j*, bijv. in *bi'j* 'bij' (vz), *gedi'jen* 'groeien', *ädriederi'je* 'hardrijden op de schaats'.
- ei* tweeklank, als in Ned. *rein*, bijv. in *zeise* 'zeis', *weite* 'tarwe'. Zie ook bij de *ij*.
- ij* 1) dezelfde klank als de *ei*. Wanneer in het Nederlands een *ij* wordt gesproken en geschreven, en men in de streektaal een *ij* zegt, schrijft men in de streektaal ook een *ij*. In de praktijk komt dat slechts in enkele woorden voor, bijv. in *skijtleerze* 'bangerd', *rije* 'rij' en *ij* 'hij'. De Ned. *ij* correspondeert in de Nedersaksische dialecten bijna altijd met een *ie*-klank: Ned. *blijven* t.o. Nedersaksisch *blîeven*, Ned. *lijken* t.o. Neders. *lieken*.
2) zgn. stomme *e*, als in *lillijk* 'lelijk', *fesoenlijk* 'fatsoenlijk'.
- ui* tweeklank, als in Ned. *huis*, bijv. in *fluiten*, *trui*.
- ou* tweeklank, als in Ned. *kou*, bijv. in *vrouwe* 'vrouw'. Zie ook bij de *au*.

au tweeklank, niet of nauwelijks te onderscheiden van de *ou*. Waar in het Ned. *au* wordt geschreven, doet men dat in de streektaal ook: *blauw*, *flauw*. In het Kamper woordenboek komen varianten voor als *douwelen* (K) vs *dauwelen* (KE-KV) 'stoeien' en *gouwdief* (K-KE) vs *gauwdief* (KV) 'dief'. Dat betekent dat de streektaalsprekers uit Kampen e.o. wel degelijk onderscheid maken tussen beide tweeklanken.

5.3. De medeklinkers

Ook de spelling van de medeklinkers sluit zoveel mogelijk aan bij die van het Nederlands. Dat wil bijvoorbeeld zeggen dat wanneer aan het wordeinde in het Nederlands een *d* wordt geschreven, dat in de streektaal ook gebeurt: *ond* 'hond', *evuuld* 'gevoeld', *deed*.

Daarnaast moet recht gedaan worden aan de uitspraak in de streektaal. In bepaalde dialecten komt de *h* niet voor (in Kampen, Ommen en Vollenhove bijvoorbeeld) en wordt daar dus ook niet geschreven: 'n *ond* in 'n *okke* 'een hond in een hok'. In Kampen en Vollenhove komen de medeklinkercombinaties *sch* en *schr* niet voor, men zegt daar *sk* en *skr*, en schrijft dat ook: *skaop* 'schaap', *skrik* 'schrik'.

Enkele bijzonderheden wat de schrijfwijze van de medeklinkers betreft:

- c* dit letterteken wordt gebruikt in leenwoorden die in het Nederlands ook een *c* hebben, behalve in woorden waarvan de uitspraak min of meer aan de streektaal is aangepast: *computer*, *principe*, *cement*, *citroen*, maar: *kemies* 'commies', *fedusie* 'fiducie, vertrouwen', *pesies* 'precies'.
- ch* in bijv. *achte* 'acht', *foechelen* 'gemeen spelen', *siecherei* 'cichorei'. Niet in de verkleinwoorduitgang *-(e)gien*: *ni'jgien* 'nieuwkje', *wāngegien* 'wangekje' etc.
- d* Heeft een woord in het Nederlands een *d*, maar wordt in het dialectwoord de *d* helemaal niet gehoord, dan wordt hij ook niet geschreven, bijv. in *ollen* 'houden', *binnen* 'binden', *vinnen* 'vinden'.
- g* o.a. in de verkleinwoorden op *-gien*, bijv. *vrouwgien* 'vrouwkje', *kedogien* 'cadeautje'.
- h* In een aantal West-Overijsselse dialecten komt de *h* als klank niet voor. Daar wordt hij ook niet geschreven: *Wi'j ebben 'n ane bi'j uus lopen* 'wij hebben een haan bij huis lopen'. Men schrijft de *h* wèl in bijv. *thee* en *theater*.
- j* in *jajum* 'jenever', *sjoekse* 'dooiende sneeuw', *rejaal* 'royaal', *bujje* 'bui', *iej(e)* 'jij', *fuj* 'foei'.
N.B. in woorden als *rooien* 'rooien', *kraaie* 'kraai', *streuien* 'strooien', *eui* 'hooi' wordt wel een *j* gehoord, maar een *i* geschreven, omdat dat in het Nederlands ook gedaan wordt.
- q(qu)* slechts in enkele leenwoorden, zoals *quitte*, *quotum*, *aquarium*.

- r* De *r* wordt niet geschreven wanneer hij **helemaal niet** wordt gehoord, bijv. in *vut* 'weg', *köste* 'korst', *köttens* 'onlangs', *stāt* 'staart', *dwäs* 'dwars', *wa'deren* 'waarderen'.
- sch/sk* al naar gelang de uitspraak: *schoeven* of *skoeven* 'schuiven', *beschuut* of *beskuut* 'beschuit'. *Sk* in *beskwie* 'biscuit' en uiteraard in woorden waar het Nederlands ook *sk* heeft: *ski*, *skelter* etc.
- t* Net als de *r*, wordt ook de *t* niet geschreven wanneer hij **helemaal niet** wordt gehoord, bijv. in *musse* 'muts', *koorse* 'koorts', *plase* 'plaats' en in sommige dialecten in *ach* 'acht'.
- v* Wanneer een woord begint met *vr-* of *fr-*, terwijl in het Nederlands *wr-* zou worden geschreven, schrijft men in de streektaal *vr-: vrange* 'wring', *vrieven* 'wrijven', *vròk* 'wrok'.

5.4. Andere spellingskwesties

5.4.1. SAMENTREKKINGEN MET ACHTERGEPLAATST PERSOONLIJK VOORNAAMWOORD

De persoonlijke voornaamwoorden *ik* 'ik', *ie* 'jij, u' en *wij* 'wij' kunnen in onbeklemtoonde positie aan een voorafgaand woord worden 'vastgeplakt'. Voor de duidelijkheid schrijft men dan tussen het persoonlijke voornaamwoord en het voorafgaande woord een liggend streepje. Enkele voorbeelden: *e-j* 'heb je', *a-j* 'als je', *bi-j* 'ben je', *ò-k* 'of ik', *e-k* 'heb ik', *mu-k* 'moet ik', *doe-w* 'doen we'.

5.4.2. LIDWOORDEN

In de West-Overijsselse dialecten komen dezelfde lidwoorden voor als in het Nederlands: *de*, *het* en *een*, en ze worden precies eender uitgesproken, dus als *de*, *ut* en *un*. Daarom kunnen ook in de streektaal de lidwoorden het best zoals in het Nederlands geschreven worden:

de, *het*, behalve wanneer de *h* in een dialect niet voorkomt: dan schrijft men *et* (en niet: *ut*), vanwege de herkenbaarheid van het woord, en *een*.

De afgekorte vorm kan ook gebruikt worden:

d': alleen voor klinkers: *d'eeltied* 'de hele tijd'

't: *een dukien veur 't bloeden* 'het stelt niets voor'

'n: *IJ ef 'n untien* 'hij heeft een hondje'

5.4.3. WOORDEN OP -ERD, -END, -ELD

Woorden als *dikkerd*, *lieverd* en *kokkerd*, die zowel in het Nederlands als in de verschillende streektalen voorkomen, worden net als in het Nederlands met een *-d* aan het wordeinde geschreven. Naar het voorbeeld van deze woorden spellen we ook andere, niet precies zo in het Nederlands voorkomende woorden op *-erd* zo, bijv. *drieterd* 'bangerik', *gloeperd* 'gluiper', *kwakerd* 'kletskaus', *kikkerd* 'kikker', *drukkerd* 'duw'.

Hetzelfde geldt voor woorden op *-end*: in het Nederlands en in de streektalen komen woorden voor als *dringend*, *ondeugend*, *verbazend*, *razend* (in streektaal:

raozend), die we met een *-d* aan het wordeinde schrijven. Naar dit voorbeeld schrijven we ook andere streektaalwoorden op *-end* met een *-d* aan het eind, bijv. *allebāstend* 'heel erg', *gloepend* 'heel erg', *nakend* 'naakt', *lessend* 'onlangs'.

Daarnaast komen in de streektaal ook nog woorden voor als *dubbeld* 'dubbel', *enkeld* 'soms; enkel', *alleend* 'alleen', die voor het gemak ook met een *-d* worden geschreven.

5.4.4. VOLTOOIDE DEELWOORDEN VAN WERKWOORDEN DIE MET EEN KLINKER BEGINNEN

Wanneer de stam van het werkwoord met een klinker begint, wat vooral veel voorkomt in de dialecten waar men de *h* niet hoort, schrijft men een verbindingsstreepje na het voorvoegsel *e-* (Ned. *ge-*) van het voltooid deelwoord: *e-ad* 'gehad', *e-eurd* 'gehoord', *e-aald* 'gehaald', *e-ollen* 'gehouden'.

5.4.5. SAMENGESTELDE WERKWOORDEN EN ANDERE SAMENSTELLINGEN

De werkwoorden die zijn samengesteld met een voorzetsel of bijwoord, spelt men zoveel mogelijk aaneen, maar wanneer men vermoedt dat het lezen van deze woorden problemen op kan leveren, en dat is met name bij de voltooid deelwoorden nogal eens het geval, zet men een verbindingsstreepje:

uutepakt, of: *uut-epakt* 'uitgepakt'

mee-egaon 'meegegaan'

veuredaon, of: *veur-edaon* 'voorgedaan'

an-ebrand 'aangebrand'

vaste-ezet 'vastgezet'

dichte-edaon 'dichtgedaan'

op-alen 'ophalen'

in-aalderig 'inhalig'

Ook bij andere samenstellingen kan het de leesbaarheid bevorderen wanneer een verbindingsstreepje wordt gezet, met name als het tweede deel van het woord met een klinker begint:

dag-ure 'dagloon'

onde-òk 'hondenhok'

uus-enne 'iemand die graag thuis is'

5.4.6. HEBBEN EN ZIJN

De hulpwerkwoorden 'hebben' en 'zijn', zijn in de streektaal niet eenvoudig te spellen.

'Hebben' spreekt men uit als *heb-m*, *hem-m*, *eb-m* of *em-m*, maar men schrijft *hebben* of *ebben*.

'Zijn' spreekt men uit als *weezn*, *wee^dn* (d.w.z. met een zwakke *d* voor de *-n*), *wee-n* of *ween*, of als een van deze varianten met een èè-klank. De spelling van dit woord is afhankelijk van de uitspraak: *wezen* / *wèzen* (wanneer men *weezn*, *wee^dn* of *wee-n* zegt, of een van deze varianten met een èè-klank gebruikt), of *ween* / *wèen* (wanneer men duidelijk maar één lettergreep zegt).

5.4.7. DE BIJWOORDEN 'ER' EN 'EENS'

Het woordje 'er' klinkt vaak als *der* of *ter*. Het kan als *der* of *d'r* gespeld worden:

Suker en keneel derop 'suiker en kaneel erop'

Wie kump d'r in mien usien? 'wie komt er in mijn huisje?'

Het bijwoord 'eens' wordt in de dialecten van West-Overijssel uitgesproken als *ies* of *es*, en kan ook zo geschreven worden:

Ik kwam wel es te late 'ik kwam wel eens te laat'

Det mu-j ies proberen 'dat moet je eens proberen'.

5.4.8. VREEMDE WOORDEN

Woorden die ontleend zijn aan andere talen worden gespeld als in het Nederlands wanneer men ze nog als vreemde woorden beschouwt. Veel leenwoorden komen echter al heel lang in de streektalen voor, en zijn in hun uitspraak ook aan de streektalen aangepast. Dan spelt men ze meer volgens de uitspraak.

Woorden als *computer*, *principe*, *chef*, *directeur* spellen we als in het Nederlands, in tegenstelling tot *fedusie* 'fiducie, vertrouwen', *Sunteklaos* 'Sinterklaas', *neutemuskaot* 'nootmuskaat', *pärmetaosie* 'familie'.

6 De uitspraak en geografische variatie daarin

6.1. Het ontbreken van de *h* en de brouw-*r*

Het niet uitspreken van de *h* en het brouwen (dat is het achter in de keel uitspreken) van de *r* zijn twee kenmerken van de Kamper stadstaal die een buitenstaander al gauw opmerkt. Dr. H. Scholtmeijer ging onlangs in zijn artikel 'Waarom de Zwollenaren de *h* niet uitspreken' (*IJsselacademie* jg. 22 (1999), 62-66) in op deze beide taalverschijnselen. Men spreekt met een brouw-*r* in Zwolle, Kampen en Deventer en enkele plaatsen daar vlak bij, maar niet in Kamperveen of op het Kampereiland. De *h*-loosheid komt in veel Noordwest-Overijsselse plaatsen voor, waaronder Kampen en Zwolle. Scholtmeijer meent dat beide verschijnselen teruggaan tot zo'n twee eeuwen geleden, toen de stadse elite het chique vond staan om Frans te praten of het Nederlands te doorspekken met het Frans. En Franstaligen spreken nu eenmaal met een brouw-*r* en laten de *h* weg.

Op het platteland rond Kampen heeft het verschijnsel van het weglaten van de *h* wel ingang gevonden, maar de brouw-*r* niet. Dat zou volgens Scholtmeijer kunnen liggen aan het feit dat de *h* een zwak element is, dat gemakkelijk kan verdwijnen.

Het gebruik van de brouw-*r* in de stad en het ontbreken daarvan op het omliggende platteland, brengt meteen een ander uitspraakverschil met zich mee, nl. het verschil in klankkleur van de *aa* voor de *r*.

Op het Kampereiland en in Kamperveen klinkt de *aa* van *jaar*, *daar*, *haar* als een *oo*: *joor*, *door*, *oor*, terwijl deze *aa* in Kampen door de brouw-*r* wordt 'omgevormd' tot een *öo* (de klank van Ned. *freule*): *jöör*, *döör*, *öör*.

6.2. Klinkerverschillen tussen stad en platteland

Op het Kampereiland en in Kamperveen komen veel meer lange klinkers voor dan in Kampen. Deels zijn dat lange klinkers die ook in eerdere taalstadia al lang waren, deels zijn ze ontstaan door rekking van korte klinkers.

In een aantal Kampereilander en Kamperveense woorden met een lange genasaleerde *aa*: *laand* 'land', *branen* 'branden', *aand* 'hand', *daansen* 'dansen' en *gaanze* 'gans' bijv., gaat die *aa* terug op een oude korte *a* (zie Gunnink p. 12), en is lang geworden door rekking voor een *n* + een van de dentale medeklinkers *d*, *t*, *s* of *z*. In de stad spreekt men deze woorden (nog) steeds uit met een korte *a*.

Ook in *èende* 'einde' (KE-KV) (naast *ende* (K)), *geunst* en *keunst* (KE-KV) (naast *gunst* en *kunst* (K)) is in dezelfde positie, dus ook voor een *n* + dentale medeklinker, de lange klinker door rekking ontstaan uit een korte.

In *îene* (KE-KV) (naast *ene* (K)), *biên* (KE-KV) (naast *been* (K)) en *skîêf* (KE-KV) (naast *skeef* (K)) laat het om de stad gelegen platteland ook een secundaire ontwikkeling zien: de lange *ie* in deze woorden is ontstaan uit een *ee* door een spontane klankverhoging, die overigens in meer dialecten voorkomt.

Op het eerste gezicht lijkt het er dus op dat deze klankontwikkelingen op het platteland verder zijn gegaan dan in de stad. Maar dat hoeft niet zo te zijn. Wanneer we de voorbeeldwoorden eens beter bekijken, valt op dat de stadse varianten bijna allemaal precies zo in het Nederlands voorkomen, en de invloed van de standaardtaal is in de stad ongetwijfeld het grootst. Het kan best zo zijn dat ook in de stad ooit *laand*, *geunst* en *îene* werd gezegd, en dat deze varianten onder invloed van het Nederlands zijn vervangen door de Nederlandse equivalenten (die toevallig overeenkomen met de klankhistorisch gezien oudere vormen).

Een ouder stadium in de klankontwikkeling laat het platteland zeker zien in bijv. *ôêk* (KE-KV) (naast *oek* (K)), *grûûn* (KE-KV) (naast *gruun* (K)), *skîêten* (KE-KV) (naast *skieten* (K)) en *stôêl* (KV) (naast *stoel* (K-KE)). De klinkers in deze woorden gaan terug op oude lange klinkers en de korte zijn duidelijk secundair.

Behalve het voorkomen van veel meer lange klinkers op het platteland, moeten nog een paar opvallende klinkerverschillen worden genoemd.

In Kampen zegt men *luuk* 'luik' en *skuum* 'schuim', om Kampen heen: *loek* en *skoem*. Ook in deze woorden laat de stadse variant een jongere klankontwikkeling zien, want de *uu* is in deze woorden ooit uit een *oe* ontstaan.

En dan is er nog het verschijnsel dat al in 6.1. is besproken: het verschil in klankkleur van de *aa* voor de *-r*. De stadse brouw-*r* zorgt ervoor dat de *oo* van bijv. *joor* 'jaar', *door* 'daar' en *oor* 'haar' (KE-KV) in de stad als een *öo* wordt uitgesproken: *jöör*, *döör*, *öör*.

6.3. Andere uitspraakvariatie

Woorden die in het Nederlands de medeklinkercombinatie *sch(r)*- hebben, hebben in het Kampers steeds *sk(r)*-, bijv. *skandaal* 'schandaal', *skrik* 'schrik', *gekskeren* 'gekscheren'. Opmerkelijk is dat Gunnink in zijn woordenlijst al dergelijke woorden met *sch(r)*- schrijft. Dat suggereert dat deze medeklinkercombinatie aan het begin van deze eeuw nog als *sch(r)*- zou zijn uitgesproken, en dat dat sindsdien totaal zou zijn veranderd. Maar zo is het toch niet. Gunnink beschreef in 1908 voornamelijk de taal van het Kampereiland. Momenteel is de situatie zo dat in het stads-Kampers steeds *sk(r)*- wordt gehoord, maar hoe dat aan het begin van deze eeuw was, worden we uit Gunnink niet gewaar.

Uit het onderzoek van dr. J.J. Spa naar de dialecten van Groot-IJsselmuider (betreffende Wilsum, IJsselmuider 's Heerenbroek en Zalk) (te verschijnen) blijkt dat men ook in IJsselmuider consequent *sk(r)*- zegt. Maar in 's Heerenbroek en Zalk wordt *sch(r)*- gebruikt, terwijl men in Wilsum volgens Spa vrijelijk heen en weer gaat van *sch(r)*- naar *sk(r)*-.

Uit navraag bij de heer Van 't Oever (Kamperveen) en mevrouw Van der Linde (Kampereiland) bleek dat zowel in Kamperveen als op het Kampereiland meestal *sch(r)*- wordt gezegd. In het woordenboek wordt dat bij de ingang *sk*- vermeld.

Het achtervoegsel *-ige* (uit *-inge*) is in Kampen over het algemeen *-ing* geworden: *inskrieving*, *mening*, *skutting*, maar wordt op het Kampereiland en in Kamperveen nog wat vaker gebruikt: *inskrievige*, *menige*, *skuttige*.

6.4. De aa en de ää

In dit woordenboek is in de spelling geen onderscheid gemaakt tussen de *aa* van *jaap* en *sabel* en die van *water* en *dragen*. Gunnink maakt dat verschil wel (p. 7): de *aa* van *water* is een *aa*, maar wordt 'meer naar voren met sleeptoon uitgesproken' (het is de lange tegenhanger van de *a* van Eng. *cat*), de *aa* van *jaap* is dezelfde klank als de Nederlandse *aa*, en komt volgens Gunnink (ib.) in zeer weinig woorden voor.

Het is de *aa* van *water* die we ook nu nog voornamelijk horen bij de Kampenaren, en die we dus (volgens de IJsselacademiespelling) eigenlijk als *ää* zouden moeten schrijven. Maar omdat het onderscheid met de andere *aa* minimaal is, doen we dat in het woordenboek niet.

Duidelijk onderscheid is er wél met de *aa* van Kampereilands en Kamperveens *laand*, *branen*, *aand*: de lange genasaleerde *aa*. Maar ook dit onderscheid komt niet tot uitdrukking in de spelling, eenvoudig omdat iedere *aa* voor *-n* + een van de dentale medeklinkers *d*, *t*, *s* of *z* genasaleerd wordt (zie ook 6.2.).

6.5. Andere uitspraakwesties

6.5.1. VAN OEW NAAR OE

Gunnink geeft als 4^e naamvalsvorm van het persoonlijk voornaamwoord van de tweede persoon en als bezittelijk voornaamwoord van de tweede persoon de vorm *oew* op (p. 73-74), bijv. in: *Laot oew niet neugen* 'tast toe', maar die *w* hoort men nu in het spreken niet meer. Daarom is in het woordenboek in beide gevallen *oe* geschreven:

Ólt oe (bez. vnw) *gedrens veur oe* (pers. vnw) 'zanik niet!'

Anders zal ik oe de skole uut knikkeren 'anders zal ik jullie de school uit knikkeren'.

6.5.2. DE UITSPRAAK VAN DE UITGANG -EN

De *-en* van werkwoorden en meervouden van zelfstandige naamwoorden wordt in het Kampers niet als zodanig uitgesproken. De stomme *e* van de uitgang wordt niet gehoord, en de *-n* wordt lettergreepdragend (*drei-n* 'draaien', *drentel-n* 'drentelen', *koen-n* 'koeien').

Daarnaast is er ook sprake van assimilatie (aanpassing) van de *-n* aan de voorafgaande medeklinker. Is die medeklinker een *-k*, *-g* of *-ng*, dan verandert de *-n* in een *-ng*: *akng* 'hakken', *lèèng* 'leggen; liggen', *ang-ng* 'hangen', en is die een *f*, *v*, *p*, *b*, *w* of *m* dan verandert de *-n* in een *-m*, tenminste op het Kampereiland en in Kamperveen. Enkele Kampenaren hoorde ik na *f* en *v* geen *-m* maar een *-n* zeggen: *stoovn* 'stoven', *poavn* 'poffen', *efn* 'even', *weevn* 'weven', anderen zeggen evenals de sprekers uit het omringende gebied *stoo-m*, *poavm*, *efm* en *wee-m*. In *stoo-m* en *wee-m* is nadat de *n* in een *m* is veranderd onder invloed van de voorafgaande *v*, die *v* zelf ook nog eens een *m* geworden.

Maar na een *p*, *b*, *w* of *m* hoort men zowel in Kampen als in het buitengebied een *-m* aan het wordeinde: *klòpm* 'kløppen', *koopm* 'kopen', *em-m* (waarin de *b* zelf ook een *m* is geworden) 'hebben', *sjouwem* 'sjouwen' en *stem-m* 'stemmen'.

Al deze uitspraakvarianten van de uitgang *-en* worden in het woordenboek vanwege de herkenbaarheid van de woorden eenvoudig geschreven als *-en*.

6.5.3. DE UITSPRAAK VAN DE UITGANGEN -EL EN -ER

Niet alleen in de uitgang *-en* wordt de stomme *e* niet gehoord, in de uitgangen *-el* en *-er* is dat evenmin het geval: men zegt *inboedl* 'inboedel', *jandoedl* 'sufferd; jenever', *bongl* 'bongel', *knikkr* 'knikker', *waatr* 'water', *dòktrn* 'dokteren'. In het woordenboek is de stomme *e* in deze posities wel geschreven.

6.5.4. INVUEGEN VAN DE STOMME E

Naast het verdwijnen van de stomme *e* komt ook het omgekeerde veelvuldig voor: het invoegen ervan tussen een *r* of een *l* en een volgende medeklinker (die geen dentaal is). De woordenboekgroep noteerde bijv. *tørref* 'turf', *allef* 'alf', *gār-reve* 'garf', *ellem* 'helm', *ārreke* 'hark', *ārrepe* 'harp', *ellepm* 'helpen', *gallege*

'galg', *mellek* 'melk', *märrek* 'markt'. In het woordenboek vindt men de spellingen *törf*, *alf*, *gärve*, *elm* etc.

6.5.5. DE POSITIE VAN DE R

De *r* heeft heel vaak een zeer zwakke positie, of wordt helemaal niet gehoord. Dat is met name voor dentale medeklinkers het geval (*t*, *d*, *s*, *z*, *l* en *n*). Enkele voorbeelden: *kaa(r)te* 'kaart', *köt* 'kort', *ade* 'aarde', *suffed* 'sufferd', *zuniged* 'zui-nigerd', *oneded* 'honderd', *äddn* 'uithouden (o.a.)', *dwäs* 'dwars', *lee(r)ze* 'laars', *affesece(r)n* 'opschieten', *kee(r)l* 'kerel', *kā(r)ne* 'karn' en nog talloze andere woorden. In samenstellingen en afleidingen ontbreekt de *r* aan het einde van een woorddeel wanneer het volgende met een medeklinker begint: *achtebaks* 'achterbaks', *achtedeure* 'achterdeur', *akkemännegien* 'kwikstaart', *watekante* 'waterkant', *öldeling* 'ouderling', *ondedoems* 'stiekem', *vedoezln* 'verdoezelen', *veplet(r)n* 'verpletteren' (vgl. Gunnink p. 54).

Meestal wordt de *r* in het woordenboek vanwege de herkenbaarheid van het woord wel geschreven, met name in delen van samenstellingen en afleidingen, omdat die in vrije positie de *-r* wel hebben (*achter*, *akker*, *water*, *ölder*, *onder*, *verören* 'verharen').

6.5.6. ANDERE MEDEKLINKERS

Behalve de *r* zijn ook andere medeklinkers in bepaalde posities weggevallen, of juist toegevoegd. Ik ga daar in deze inleiding niet verder op in, omdat dergelijke verschijnselen in het algemeen in de spelling van de woorden wel tot uitdrukking komen.

Enkele voorbeelden: in *ach* 'acht', *brach* 'bracht' en *märk* 'markt' is de *-t* weggevallen, in *närm* 'arm' is een *n* toegevoegd, in *liende* 'lijn' is een *d* ingevoegd, in *ampät* 'apart' een *m*, in *mönnen* 'morgen' viel de *r* en ook de *g* weg, in *as* 'als' de *l*.

Voor meer voorbeelden verwijst ik graag naar hoofdstuk III van het boek van Gunnink, dat nog altijd veel belangwekkende informatie bevat.

6.5.7. SHIBBOLETHS

Kampen heeft ook een paar shibboleths, dat wil zeggen: zinnetjes waarin de typische eigenaardigheden van het Kampers aan het licht komen. Het zijn: *Siedietammänties*. *Astoendis*, *paktem!* 'Zie die tamme eend eens. Als het de jouwe is, pak hem dan!' En: (*Jan:*) *Tekkered*. (*Piet:*) *Maar 'kielpoe* 'Ik heb het voor elkaar. Maar ik hielp je'.

Met deze zinnen laat men horen dat de Kampenaren alle woorden aan elkaar vastplakken, maar me dunkt dat dat ook elders wel gebeurt. Verder zitten er 'typische' Kamper woorden in als *änte* 'eend', *oende* 'de jouwe'. Het tweede shibboleth laat de *h*-loosheid van het Kampers zien.

6.6. Het Brunnepers

Brunnepe was vroeger een oud vissers- en boerendorp ten noorden van de stad, dat begin deze eeuw aan de stad is vastgebouwd. Het Brunnepers moet vroeger van het stads-Kampers hebben verschild, ongeveer zoals nu het Kampereilands en Kamperveens daarvan verschillen. Maar volgens de Brunnepers J. Elhorst en G. Schinkel waren die verschillen in hun jeugd (ongeveer 40 jaar geleden) al niet groot meer. Ze konden zich nog slechts enkele woorden herinneren:

wöör, döör (K) tegenover: *waor, daor* (Brunn.) 'waar', 'daar'
gas, kaste (K) tegenover: *gäs, käste* (Brunn.) 'gas', 'kast'

7 Besluit

Tot slot rest mij nog een aantal mensen hartelijk te danken voor hun hulp in de afrondingsfase van dit woordenboek: in de eerste plaats de leden van de woordenboekgroep: mevrouw A. van der Linde-van der Weerd van het Kampereiland, de heer K. van 't Oever uit Kamperveen en de heren J. B. Keuter en P. van Mierlo uit Kampen. Als plaatsvervangster van de heer A. Fien trad de afgelopen anderhalf jaar mevrouw D. Kasper-van Dijk op. Zij waren allen steeds bereid alle mogelijke vragen van mij te beantwoorden.

Ook de heren J. Elhorst en G. Schinkel ben ik dank verschuldigd. Samen namen zij in de kerstvakantie van 1998-1999 het hele manuscript door. De heer Schinkel schreef er een uitgebreid commentaar bij, waar ik mijn voordeel mee heb kunnen doen. Zijn bijdrage is vooral daarom onvergetelijk omdat het een van zijn allerlaatste bezigheden was. Hij had nog zoveel meer willen doen, maar overleed helaas door een slopende ziekte op 14 februari van dit jaar.

IJsselacademie, november 1999
 Philomène Bloemhoff-de Bruijn.

A

Kienderlietien:

A,B,C,D,E,F,G

Meester de jonges brengen knikkers mee.
Dekselse jonges, jullie magen niet knik-
keren,

anders zal ik oe de skole uut knikkeren
1)

Dan kump de meester met de stök,
dan gaon de jonges in et törfök.

Dan kump de meester met de tang,
dan bin de jonges nòg niet bang.

Dan kump de meester met de pook,
dan gaon de jonges op de loop.

1) is het onnette woord *flikkeren* hier
wellicht vervangen?

aaibaai = vrouw met haar op de tanden

aaie = haai. * *IJ is veur d'aaien* 'hij is voor de haaien'

aaien = (ww) aaien

* **ääk** = aak

aal = (zn) haal. * *Op 't ääl gaon* 'op de loop gaan'

aalte = gier, urine van beesten

'aaltebak = kar waarmee de gier op het land wordt gebracht Ook: *'aaltekaore*

'aaltekaore = z. *'aaltebak*

'aaltekelder (KE-KV) = gierput

aalten (KE-KV) = gier over het land brengen

aam (KE-KV) = nageboorte van een merrie. Ook: * *am* (KV)

aand(-) = z. *and(-)*

* **aanderweg** = in: * *een aanderweg* 'elders'

aanse = z. *anse*

* **aanvät** = z. *andvat*

aap = aap. *D'r is em een aap uut de konte evleugen* 'hij is uit zijn slof geschoten', *Anders is 't altied: "Aap wat e-j mooie jongen"* 'anders spreek je altijd vleierend'

aar = z. *öör*

'aaramer = haarhamer

aarde = aarde. Ook: *eerde*

* **äärgerei** (niet K) = haarspit en haarhamer

* **äärspit** = haarspit

aat = haat

abbe'doedas = z. *'sinksôeze*

'abbekras = 1. klein beetje; 2. klein ventje

abrikoze = abrikoos

ach = (telw) acht, alleen in samenstellingen, bijv. *achen'tachentig*. Z. ook: *achte*